

חזקת הרגל באמירת "מוריד הגשם" או "ותן טל ומטר" או "מוריד הטל" או "ותן ברכה" ודמיונה לחזקת שור המועד וחזקת קרקעות

הרב אריה מנדלקורן

א. דין חזקת הרגל

בשו"ע או"ח סימן קי"ד סעיף ח' נפסק: בימות החמה אם נסתפק אם הזכיר מוריד הגשם אם לא, עד ל' יום בחזקת שהזכיר הגשם וצריך לחזור, ע"כ. מקורה של הלכה זאת בירושלמי פרק קמא דתענית: תני: נתפלל ואינו יודע מה הזכיר. אייר יוחנן: כל ל' יום חזקה מה שהוא למוד הזכיר. מכאן ואילך מה שצורך יזכיר. ובטור הובא דין זה, גם לגבי אמירת "משיב הרוח ומוריד הגשם" בחורף, דעד ל' יום אם ספק לו אם הזכירו או לאו צריך לחזור, דמסתמא לא הזכיר.

ב. חידושו של המהר"ם מרוטנבורג – הדמיון לחזקת שור מועד

ומוסיף הטור ואומר: והר"ם מרוטנבורק היה רגיל לומר בשמיני עצרת ברכת "אתה גבור" 90 פעמים עד "משיב הרוח ומוריד הגשם" כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום, ועכשו אם היה מסופק, אין צריך לחזור. וראיתו מפרק כיצד הרגל דאמר גבי שור המועד: **ריחק נגיחותיו חייב, קירב נגיחותיו לא כל שכן**. הכי נמי כיון שאחר ל' יום אם הוא מסופק אין צריך לחזור, כל שכן 90 פעמים ביום אחד. והר"י פרץ ז"ל כתב, לא חזינא לרבנן קשישי דצרפת דעבדי הכי, שאין הנידון דומה לראיה, דהתם טעמא משום שהוחזק ליגת, ואם הוחזק ג' רחוקות כל שכן בגי' קרובות, אבל גשם שנתקן בתפילה והדבר תלוי בהרגל לשונו, לא אמרינן הכי. וא"א הרא"ש ז"ל היה נוטה לסברת הר"ם.

ג. טעמו של רבינו פרץ החולק על המהר"ם

בב"י שם מובא בשם האבודרהם: "שטעמו של הר"י פרץ משום דשאני גשם שהדבר תלוי בהרגל לשונו, ואע"פ שהרגיל לשונו לומר מתחילת "אתה גבור" עד "משיב הרוח" לבדו בלא ברכה ראשונה ד"מגן", לא הוי חזקת הרגל כשמתחיל להתפלל כסדר ברכת "מגן" ואח"כ "אתה גבור". לפי דברי האבודרהם יוצא **שרבינו פרץ מסכים עקרונית לעקרון הדימוי בין השינון לבין שור המועד אלא שתנאי השינון אינם בהתאמה עם תנאי האמירה הממשית ולכן אינם עולים ליצור הרגל מחודש**. ממשיך הב"י ומביא דעה אחרת: ורבינו הגדול מהר"א ז"ל כתב, שטעמו של הר"י פרץ

משום דלא דמי: דהתם שהוא לטבע רע שזה נגחן, הנה כשנעשה הנגיחה בקרוב, מורה שהוטבע בו זה בקנין, מה שאין כן אילו היה עושה אותם בהרחקה, שיש לנו לומר בכל אחד מהם מקרה הוא, אבל כאן הדבר תלוי בהרגל הלשון, והלשון אינו מורגל כ"כ כשיעשה דבר אחד בקירוב. והרא"ש נוטה לסברת הר"ם ונראה כדבריו, שהרי הרגל הלשון אינו אלא מצד הטבע המורגל באדם, והרי הוא כמו שור הנח עכ"ל. **לפי דברי המהריא ז"ל, הויכוח כאן הוא בצד העקרוני, דאילו חזקת שור המועד עיקרו גילוי הטבע והאופי המוטבע בשור זה, וככל שהנגיחות קרובות יותר, כך הדבר מורה שאין לתלות הנגיחות במקרים חיצוניים אלא בסיבה אחת אחידה, דהיינו טבע השור, ואין לזה ולא כלום עם הענין של קניית הרגלים ע"י אימון ושינון הלשון, כך טוען הרי פרץ. ואכתי צריכים להבין את הפשט בשיטת מהר"ם! עוד נתקשו האחרונים בדברי מהר"ם, שהרי לענין שור המועד קי"ל כ"י יהודה, דדוקא ריחק נגיחותיו הוי מועד ודלא כרבי מאיר, ותימה כיצד מהר"ם מוכיח להלכה מרבי מאיר, כאשר נפסק להלכה איפכא. וכן תימה על רבינו פרץ והב"י שלא הביאו קושיא זאת!**

ד. ישוב מהר"ם לפי דעת הרב קוק זצ"ל

והנה הרב קוק זצ"ל בספרו דעת כהן סימן ח' יצא לדון בענין חזקת מומר לעבירה דבעינן ג' פעמים, האם מהני לזה עבירה אחת כריבוי שיעורים כגון: אכל ג' זיתי איסור או גנב ג' חפצים בבת אחת, ובתוך דבריו שם כתב כדלהלן:

ונראה דאיכא תרי גווני חזקה: חדא דממה שעשה ג"פ יש ראייה שהוא מוחזק לכך למפדע, שיש סימן שדבר זה הוא טבעו, ועוד שמאחר שעשה ג"פ נתחנך בכך והורגל בזה וקנה טבע זה, ונפק"מ, כשאנו תולין בסיבה אחת שגרמה כל אותן הג"פ, שאם נאמר שהחזקה באה מפני שהורגל עי"ז, מה לי אם פעם אחת גרמה סיבה אחת, מ"מ כבר נתחנך בזה, אבל להביא ראייה מזה על טבעו של האדם אי אפשר, די"ל, דוקא סיבה זו גרמה, ולפי זה נאמר דפלוגתא דר"מ ור"י אם קירב נגיחותיו עדיף או ריחק עדיף תלויה בזה, דר"מ ס"ל דעיקר ההעדאה הוא ע"י מה שבג"פ נתחנך להעדאה, וא"כ קירב, החינוך פועל יותר, ור"י ס"ל דעיקר ההעדאה תלוי במה שע"י ג"פ מוכן שטבעו כך, וא"כ ע"י קירוב, יש לומר דסיבה אחת גרמה, יותר מע"י ריחוק.

ועל פי זה ניחא, מה שהקשו המג"א והט"ז סימן קי"ד ס"ק י"ד על דעת הר"ם בהגה"מ בענין הזכרת "משיב הרוח" דיליף מקירב נגיחותיו, והקשו דהרי קי"ל כר"י דקירב גרע, ולפי"ד יש לומר דבאמת מצינו דסירוגין עדיפא כה"ג דמי שאחזו, אלא דר"י ס"ל דתלוי בגלוי טבע ור"מ ס"ל דתלוי בהרגל וא"כ בענין "משיב הרוח" דוודאי תלוי בהרגל לכו"ע קירב עדיף. עכ"ל.

לפי דברי הרב קוק זצ"ל, נתיישבה שיטת המהר"ם, דאכן ניתן ליישם את העקרון של רבי מאיר בנידון דידן, אף שבשור המועד לא קי"ל כמותו, והיינו משום שבעניני הרגל כו"ע מודי ש"קירב עדיף", ורק נחלקו בשור המועד מהי מהות ההעדאה, אם מצד שנוצר כאן הרגל ב-3 פעמים, או שנתגלה תכונת הנפש דמעיקרא ע"י שלשת הפעמים, בזה קי"ל שעיקר ההעדאה מצד גילוי הטבע דמעיקרא, ולכן בעינן דוקא פרישה על פני זמן של ג' ימים.

אולם ההתבוננות בדברי האבודרהם והמהר"א שהובאו בב"י מלמדת, דעדיין יתכן לחלוק על דינו של המהר"ם ולטעון, שאין תנאי האימון מקבילים כדברי האבודרהם, או לטעון שהרגל לשון אינו דומה להרגל שור, בהרגל לשון בעיני "ריחוק" כדברי המהר"א.

ה. פסיקת ההלכה למעשה כמהר"ם

כתב הב"י: וכיון דכתב רבינו דהרא"ש היה נוטה לסברת מהר"ם וגם בסמ"ק לא הביא אלא דברי הר"ם, הכי נקטינן! וכך נפסק בשו"ע סימן קי"ד סעיף ט': אם ביום ראשון של פסח אומר ברכת "אתה גבור" עד "מוריד הטל" 09 פעמים כנגד לי יום באומר אותו ג' פעמים בכל יום, משם ואילך אם אינו זוכר אם הזכיר גשם, הרי הוא בחזקת שלא הזכיר גשם ואינו צריך לחזור.

ובמשנ"ב שם ס"ק מ' כתב: וטעם כל זה, דבזה כבר הורגל לשונו לומר כהלכה, על כן הוא הדין לענין שאלה, אם אמר 90 פעמים ברכת השנים עד אחר תיבת "ותן ברכה" בימות החמה, או עד אחר תיבת "ותן טל ומטר" בימות הגשמים, די. ולא יתחיל מתחילת "ברך עלינו" רק מ"זאת כל מיני תבואתה". ובמשנ"ב ס"ק ל"ט כתב עוד בשם ספר שולחן שלמה, דברכת גבורות, יתחיל מן "מחיה מתים אתה" ולא מן "אתה גבור", שלא יאמר השם לבטלה, ואם יבוא לשנות הזכרת השם, ניהוש שיבוא לשנות אח"כ מפני ההרגל גם בתפילה. ובס"ק מ"א הביא המשנ"ב, דלכתחילה יאמר מאה פעמים ואחד, ולא יסתפק בתשעים פעם, דכן הוא דעת התת"ס, דבעיני מאה ואחד פעם דוקא, וזוהי כוונת הירושלמי. ועין בתת"ס חלק אורח חיים סימן כ'.

ו. ברור ההלכה

א. השוואה עם חזקת מגיפת דבר

ואכתי הדברים צריכים ביאור. דעקרון זה של רבי מאיר ד"קירב נגיחותיו לא כל שכן" הובא במספר סוגיות בש"ס, וצריכים אנו לבדוק אם דברי "הכהן הגדול מאחיו", עולים בקנה אחד עם כל הסוגיות. והנה כבר הרגיש שם הרב, דדבריו קשים מסוגיה בתענית. וכך איתא שם במשנה בדף י"ט: וכן עיר שיש בה דבר או מפולת, אותה העיר מתענה ומתרתת וכו'. איזהו דבר? עיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה ג' מתים בג' ימים זה אחר זה, הרי זה דבר, פחות מכאן אין זה דבר. ובגמרא שם כ"א איתא: דרוקרת עיר המוציאה חמש מאות רגלי הוה, ויצאו ממנה שלשה מתים ביום אחד, גזר רב נחמן בר רב חסדא תעניתא. אמר רב נחמן בר יצחק: כמאן? כר"מ דאמר ריחוק נגיחותיו חייב, קירב נגיחותיו לא כל שכן?!! ע"כ.

הנה מתוך הסוגיה הנ"ל עולה בפשטות, שרב נחמן בר' חסדא חשב לפעול על פי עקרונו של רבי מאיר, להחשיב תדירות גדולה יותר של מתים, כסימן למגיפת דבר, ורב נחמן בר יצחק דחהו דהיינו כר"מ, ולא קי"ל כן אלא כר' יהודה. ואכתי קשה, אם כדברי הרב, שסברת ר' מאיר בנויה על ההנחה ששור המועד עיקרו הרגל, אם כן, כיצד עלה על דעת רנב"י לדמות "חזקת דבר" לשיטת ר' מאיר בענין הרגל? וכבר הקשה קושיא זאת במג"א סק' י"ג, ועונה הרב קוק, וצריך לומר דרב נחמן בר יצחק למד פשט אחר ברבי מאיר, דסובר דאף לענין סימן וגילוי מילתא עדיף קירב ותדירות גבוהה יותר, ואולם

פשט זה איננו נכון, אלא סברת רבי מאיר היא, דשור הרגל ובוזה תדירות עדיפה, וק"ל דאמנם בהרגל תדירות עדיפה, אולם שור המועד אין ענינו הרגל אלא סימן, ולכן שם בעינן דוקא ריחק. וכן בענין דבר בעינן סימן וגילוי, ולכן בעינן דוקא פרישה של שלשה ימים להלכה, וכן נפסק בשו"ע.

וכן מצאנו בנוב"י קמא חלק או"ח סימן כ"ו, שצידד גם כן שרבי יהודה וכו"ע מודים לסברת התדירות בעניני הרגל של רבי מאיר, אלא שלדעת רבי יהודה ישנה גזה"כ מיוחדת דלא אמרינן כן בשור המועד, וכמו שמצאנו בזוהר התורה שמטמאה ב-3 ראיות ב-3 ימים ולא ב-3 ראיות ביום אחד. וכן מובא בדרישה אות ג' על הטור שם, רק שהוסיף נופך מדיליה, לבאר את משמעות שאלת הגמ' בתענית "כמאן כר"מ"? שפירושו – האם סבור אתה שסברת ר"מ שייכת כאן, הרי כאן לא עסקינן בהרגל? (ודלא כפירוש הפשוט שהבאנו לעיל, שתורף השאלה היא, איך פסקת כר"מ זהרי הלכה כר' יהודה?). אולם דברי המג"א בס"ק י"ג מבוארים יותר, דלדעת רבי יהודה אין כאן סתם גזה"כ בשור המועד כמו בזיבה, אלא דיש כאן עקרון אחר בשור המועד, והיינו מצד סימן, ולכן עדיף הריחוק, וזהו טעמא דקרא, דעיקר העדאה היא מצד גילוי טבע השור המקורי, ולא כר"מ הסובר שעיקרו מצד הרגל. וכך למד גם הרב קוק זצ"ל!

ב. השוואה עם חזקת ג' שנים בקרקע

אולם עדיין קשה ביותר סוגית הגמרא בבבא בתרא (כ"ח:), לענין חזקת ג' שנים הנלמדת משור המועד לדעת הולכי אושא, והגמרא שואלת לרבי מאיר דקירב נגחותיו עדיפא, למה בעינן 3 שנים, ולפי הבנתנו דלעיל, לא מובנת שאלת הגמרא כלל, דמה ענין חזקת הרגל של רבי מאיר לענין חזקת בעלות בקרקע?

קושית הדרישה

והנה הדרישה שם, הרגיש ג"כ בקושיא מסוגית ב"ב, אלא דהוא לשיטתו שאל איפכא: שאם ר"מ ור' יהודה נחלקו רק בגזירת הכתוב בשור המועד, אם כן בענין חזקת קרקע רבי יהודה מודה, ולמה הגמרא שואלת רק לפי ר"מ? ועונה הדרישה, שבאמת השאלה אף לרבי יהודה, רק הגמרא מצטטת את העקרון, כפי שמנוסחת בדברי ר"מ, וכוונתה: **ולפי העקרון של ר"מ למה בעינן כאן 3 שנים??** אלא דקשה עדיין, מה נוגע כל הענין של הרגלו של שור המועד לענין חזקת קרקע, שהרי אין לנו כאן ענין עם הרגל?

ז. דעות באחרונים נגד מהר"ם

שמעתי מהרב משה דימנטמן שליט"א, כשם הרב אברמסקי זצ"ל, שמסוגית הגמרא בבבא בתרא כאן, ישנה פירכא שאין עליה תשובה על שיטת המהר"ם מרוטנבורק. ובאמת הגאון מוילנא כבר דחה את שיטת המהר"ם, וצידד כרבינו פרץ בהסתמך על הסוגיה בתענית, וכן על העובדה שאין הלכה כר"מ, וכן על העובדה שהירושלמי נקט זמן של לי יום, הן לענין משיב הרוח והן לענין ותן טל ומטר, ואף שאין באותה תקופת זמן 90 פעם בקשת טל ומטר, דהרי בשבת ויו"ט לא מבקשים, ואילו לענין הזכרת טל וגשם יש

יותר מ-90 פעם בגלל תפילות המוסיפין, אי"כ מוכת, שהעיקר הוא הזמן הממושך ולא מספר הפעמים.

משא ומתן בסוגיה בבבא בתרא

הנה באמת, ישנה קושיא עצומה בהבנת כל הסוגיה בבבא בתרא, דמה ענין שור המועד אצל חזקת קרקע. ובעבר הייתי מיישב זאת, על פי התו"ס הסוברים ששלשה יבולים מהווים גילוי של סיבה מקורית אחידה לשתיקת המרה קמא המתמשכת, דהיינו מפני שהוא מכר, ואם חזקת שור המועד הוא מצד גילוי הסיבה השרשית האחידה וכדעת רבי יהודה נחא. אולם לראשונים הסוברים בסוגיה ששלש שנים יוצרים מוחזק, צע"ג. ועיין ברמב"ן שם ובדברי הרב סולוביצקי לקמן פסקה י"י.

ח. תפיסה חדשה בהבנת שיטת מהר"ם וישוב הקושיות עליו

מכל הנ"ל, עדיין לא העלינו ארוכה שלימה לשיטת המהר"ם, שהרי הוא תופס את שור המועד כענין של הרגל לדעת רבי מאיר, וקשה מאוד להלום את הדמיון לחזקת קרקע לפי תפיסה זאת.

וכעת שמעתי בישיבה מהרב צוריאל פשט חדש, שלענ"ד תעלה ארוכה למכאוביו של המהר"ם, ועיקרי הדברים כדלהלן:

בתורה מצאנו שני סוגי חזקה: חזקת זבה שהיא תלויה בהמשך זמן דוקא וחזקת זב התלוי בראיות ולא בזמן. עלינו לדון בכל ענין של חזקת גי פעמים, אם המקרה שייך ל"חזקת זבה" או ל"חזקת זב". (וכעין זה מצאתי שכתב הנוב"י שם בסימן כ"ו, באחת מן האפשרויות שמציע בהבנת דעת רבי יהודה החולק על רבי מאיר, שכתב דאין ענין למילף חד מחבריה דלפעמים, מקצת ענינין יותר מתרגל בקירוב, וקצת ענינים יותר מתרגל בריחוק, וכל אחד הוא לעצמו, ואין למילף חד מחבריה, וע"ש דמוכיח מהסוגיה דאי אפשר לומר כן. (וצ"ע)

הנה בכל ענין צריכים לדון לגופו של מקרה, מה קובע יותר, תדירות ותכיפות, או פרישה לאורך זמן, והגמרא בב"ק מביאה ויכות, בין רבי מאיר לבין רבי יהודה בענין שור המועד. ומכאן ואילך, כשהגמרא דנה בנושא זה במקרים אחרים, היא דנה **מסברא**. ואולם את סברת התכיפות, היא מכנה "סברת ר"מ", וסברת הפרישה היא מכנה "סברת רבי יהודה", ואולם אין בכוונתה לומר שיש ילפותא מחייבת ישירה משור המועד, דלא שייך כלל ילפותא כזאת, כיון שכל מקרה אחר איננו זהה לשור המועד ובעינן לדון מסברא.

מהלך זה, שונה בתפיסתו מתפיסת הנוב"י והדרישה, שטענו שבכל מקום "קירב עדיף", אי"כ יש גזירת הכתוב. ואף שונה מתפיסת הרב קוק, שסברת "קירב" שייך רק בענינים של "הרגל".

לפי מהלך זה, ניתן להמשיך בישוב שיטת המהר"ם מרוטנבורק. גם בשיטתו יש לומר, דלא התכוון לילפותא חד משמעית משור המועד, אלא כל כוונתו היא לומר: כשם שמצאנו סברת "קירב עדיף" בשור המועד לרב מאיר, **כך הדעת נוטה** שזה שייך ב"חזקת אמירה". ואף שאין הענינים זהים ממש, ואף שלחלכה סברתו של רבי מאיר

איננה מתקבלת לענין שור המועד, מ"מ דעת המהר"ם היא, האם כאן כו"ע יודו דשייך לומר קירב עדיף, והיינו מצד הטבע של הרגלי הלשון. ולפי זה נחלק עליו רבינו פרץ לפי מהרי"א ז"ל בהערכת הטבע של הרגלי הלשון, והם נחלקו בשאלה מדעית זו, ואין צורך לומר שנחלקו בגדרי שור המועד כלל.

לפי זה, גם תתיישב עוד קושיא גדולה שהקשינו לעיל. למה לא הקשו רבינו פרץ ומהרי"א והאבודרהם והב"י את הקושיא המתבקשת, כיצד המהר"ם התבסס על רבי מאיר, והרי אין הלכה כמותו! אכתי יש לומר, דלהם היה ברור שמהר"ם לא התכוון להוכיח משור המועד בדרך ילפותא, ורק הביאו כדוגמא לסברה של "קירב עדיף". ואכן מסקנת ההלכה היא באמת כמהר"ם, שכן נטו הסמ"ק והרא"ש לקבל את סברתו, דלענין הרגל לשון "קירב עדיף", ואין אחר פסק השו"ע ולא כלום.

ט. הבהרה בשיטת רבינו פרץ

א. מועד לבהמה אי הוי מועד לאדם

א. בריש מסכת בב"ק, בסוגיית "מועד לאדם הוי מועד לבהמה" מופיעה מחלוקת בראשונים ביחס לשאלה, האם שור שנגח אדם שור וחמור, חשיב כמועד לכל, כולל אדם, או אך ורק לבהמות. לדעת רבינו פרץ והרמ"ה, איננו חשוב מועד לאדם, כיון שלא נגח ג"פ אדם, ואין בכוח נגיחת הבהמות לאחשובינהו מועד לאדם, ואילו דעת התוס' שם, דהשור חשיב מועד לכל, כולל אדם. לכאורה נראה לפרש, דלרבינו פרץ הנגיחות יוצרות הרגל, ועדיין לא התרגל לנגוח אדם, דמועד לבהמה לא הוי מועד לאדם. ואולם התו"ס סבורים – לשיטתם – דהוי גילוי מילתא של טבע רע דמעיקרא, ולכן בכה"ג התברר שיש לו טבע רע לנגוח הכל. ולכאורה, לפי זה נשלל ההסבר שהצענו בקטע ב' של מאמר זה, דרבינו פרץ חולק על מהר"ם משום שהוא סובר שחזקת מועד הוי גילוי מילתא ולא הרגל (עיי"ש דכך בארנו את הבנת מהרי"א זל בדעת רבינו פרץ). ועל כן יש לבאר, שרבינו פרץ רק חולק על ההערכה המדעית שבהרגל לשון קירב עדיף, וכפי שהסברנו בקטע ח' שבמאמר זה. או שהוא סובר, שאין תנאי האימון הלשוניים שווים לתנאי התפילה באמת, וכפי שביאר דבריו האבודרהם, וכמבואר בקטע ב' שם.

י. שיטתו של הרב סלוביציק זצ"ל בביאור מחלוקת רבי

יהודה ורבי מאיר

שמעתי בישיבה מהרב רייכמן, שהרב זצ"ל נטה לראות במחלוקת רבי יהודה ורבי מאיר, ענין הלכתי כללי ביחס לגדרי "דבר החוזר על עצמו כמה פעמים", מתי מחייבת אותנו התורה להתיחס אליו ולכנותו בשם, ומתי ניתן להתעלם ממנו מתוך תלייה במקריות, וזה יכלול כל תופעה החוזרת על עצמה, בלי להתיחס לגורמים הפרטיים שלה, דכך הוא גזירת הכתוב.

כמסייע לכך, הביא משיטות ראשונים בבבא קמא, בענין שור המועד החוזר לתמותו, דסובר ר' מאיר עד שיהיו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח, ולדעת רבי יהודה עד שימנע מלנגוח ג' פעמים. דיש ראשונים הסוברים, דלרבי יהודה לא מהני משמוש, אף שזה מוכיח

שהשור השתנה פסיכולוגית, דדוקא בעינן שלא יגח ג' פעמים, כדי לחייב אותנו בהלכה של עקירת שם, כשם שנתחייבנו לכנותו בשם מועד ע"י נגיחה שלש פעמים, ומכוח ההלכה הכללית הנ"ל.

כמו כן, ציין את שיטת הרא"ה בענין וסתות, הסובר שענין וסת החודש הוא ענין של "קביעת שם הלכתי" ולא בנוי על ההסתברות לבד, שהרי אין הטבע מחייב שתראה באותו יום בחודש, שהרי יש חודש מלא ויש חודש חסר, אלא דעצם העובדה שראתה שלש פעמים באותו תאריך, מחייבת את ההתייחסות שלנו לקבוע שם וסת. ויש ראשונים אחרים שדרכו בזה בדרך אחרת ואמרו, שגם וסת החודש הוא מצד הטבע, לפי שלדעתם יש לירח השפעה טבעית על מחזור הדם של האשה.

מהלך המהר"ם מרוטנבורג לפי דבריו

אולם לפי הנ"ל, דנתי לפי הרב רייכמן שלא תסתדר שיטתו של המהר"ם, דמה ענין הרגל לשון בתפילה, שהוא ענין טבעי, לענין ההלכה של קביעת שם בדבר החוזר על עצמו כמה פעמים. בתשובה הציע הרב, שענין חזקת אמירה, אין ענינה רק טבע, אלא יש כאן קביעה הלכתית, שהחזקה תפילתו כנאמרת כדת וכדין, אף שאין לנו וודאות מוחלטת על פי הטבע, ועל כן אחרי שהירושלמי מגלה, ששלשים יום מהני, חלה ההלכה של רבי מאיר דקירב עדיף, וצ"ע. גם קשה עדיין שהרי לא קי"ל כרבי מאיר.

שבתי וראיתי בנוב"י קמא חלק או"ח סימן כ"ו, שדעתו של רבי מאיר היא מצד הסברה המדעית, שתמיד יש לומר ק"ו קירב עדיף בהרגלים, ודעת רבי יהודה היא שהתורה גזרה, דבכל הלכות של תורה (חוץ מזב) אזלינן דריחק עדיף, ואולם בענין תפילה אין כאן ענין של הלכה, כי אם ענין של מדע, ובזה כו"ע יודו שתופסים את הסברה המדעית של רבי מאיר שקירב עדיף, ודבריו אלו נראים לי כמשלימים לדעתו של הרב סולוביצקי זצ"ל.

יא. סיכום השיטות בחזקת שור המועד, חזקת קרקע להולכי אושא, ודינו של המהר"ם מרוטנבורג

ראינו במאמרנו מספר גישות ביחס לנ"ל וביחס למחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה.

גישה א' – הגישה המדעית הלכתית – דעת הרב קוק והמג"א

גישה זאת סוברת, שכל מקרה יש לדון אותו לגופו, מצד הגורמים המרכזיים המשפיעים, ומתוך לימוד טבע הענין יש לגבש את קביעות החזקה. במסגרת גישה זאת, נחלקים רבי מאיר ורבי יהודה ביסוד המדעי של חזקת שור המועד, אי משום הרגל ואי משום גילוי הטבע המקורי של השור. לפי גישה זאת, יש ביכולתנו להסיק מסקנות ע"י ילפותות ממקרה למקרה, בתנאי שהם שייכים לאותו עקרון מדעי, ואף שיש הבדלים קטנים בין מקרה למקרה, ההלכה שגלתה תורה בנושא מסויים, היא הלכה כוללת לנושא הזה. לפי זה ניתן ללמוד יסודות הרגל משור המועד לחזקת הרגל באמירת "משיב הרוח" ולקבוע ש"קירב עדיף". אף שאין הלכה כרבי מאיר בזיהוי יסוד חזקת שור

המועד, מ"מ קביעתו המדעית שרירא וקיימת לעניני הרגל, וניתן לבסס עליו את ההלכה של המהר"ם.

גישה ב' – שמעתי מהרב צוריאל – הגישה המדעית המדוייקת

גישה זאת סוברת, שכל מקרה יש לדון אותו על פי הגורמים המדעים המדוייקים הקיימים בו, ואין לעשות ילפותא מענין לענין, ולכן ניתן רק להסתייע מתוך שור המועד ללימוד עקרונות כלליים של פסיכולוגיה של השור בהרגליו, אבל אין כאן הכרח להרגליו של אדם, לכן נחלקו המהר"ם ורבינו פרץ בהערכה מדעית של הרגלי האדם המתפלל ומתרגל, וכן נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר בהערכה מדעית מדוייקת של הרגלי השור הנוגח. שור המועד לפי שיטת רבי מאיר איננו הוכחה וילפותא לדינו של מהר"ם, אלא סימנא בעלמא.

גישה ג' – הדרישה, הנוב"י והרב סלוביציק זצ"ל – הגישה ההלכתית

בדבר החוזר על עצמו מספר פעמים, ישנם גורמים מדעיים טבעיים המשפיעים, ואולם התורה קובעת הלכה בגזירת הכתוב, כיצד נוצרת חזקה ומתי מתחייבת קריאת שם! הלכה זו איננה בהכרח תוצאה מדעית מדוייקת.

הנוב"י סובר, שגישתו של רבי מאיר היא מדעית, שבהרגלים תמיד קירב עדיף (חוץ מזבה), אולם דעת רבי יהודה היא, שהתורה גזרה בהלכותיה ללכת בדרך כלל אחרי היסוד שייריחק עדיף" (חוץ מזב).

בענינו של המהר"ם אין אנו עוסקים בענין של הלכה, אלא בקביעה מדעית טבעית, ולכן לכו"ע קירב עדיף.